

Factsheet Vrouwen in mannenwerelden

Eigenlijk is het vreemd dat we, na ongeveer 125 jaar emancipatie, nog steeds praten over 'mannen- en vrouwenberoepen'¹. Toch is het nog steeds zo dat in bepaalde sectoren of branches beduidend meer mannen dan vrouwen werken. Zo vinden we in de bouwnijverheid, de transportwereld en de techniek meer mannen en in de verpleging, het kappersvak en de administratieve sector werken meer vrouwen. Deze onevenwichtige verdeling van vrouwen en mannen *tussen* beroepen noemen we horizontale segregatie. Verticale segregatie verwijst naar het verschijnsel dat *binnen* sectoren het aantal vrouwen omgekeerd evenredig is met de stijging van het functieniveau: hoe hoger de functie, hoe lager het aantal vrouwen. Deze factsheet geeft de actuele ontwikkelingen weer rond vrouwen in mannenwerelden en belicht een aantal belemmeringen dat er voor zorgt dat het aantal vrouwen in mannenberoepen nauwelijks toeneemt. Hierbij komt vooral de horizontale segregatie tussen technische en sociale sectoren aan de orde.

MANNENBEROEPEN

Er wordt gesproken over een *mannenberoep* als meer dan 80% van de werknemers uit mannen bestaat (Brouns & Schokker, 1990). Er is sprake van een door mannen *gedomineerd* beroep als dat beroep voor 60-80% door mannen wordt beoefend. In Nederland is de beroepensegregatie, de scheiding tussen mannen- en vrouwenberoepen, groter dan in andere Europese landen.

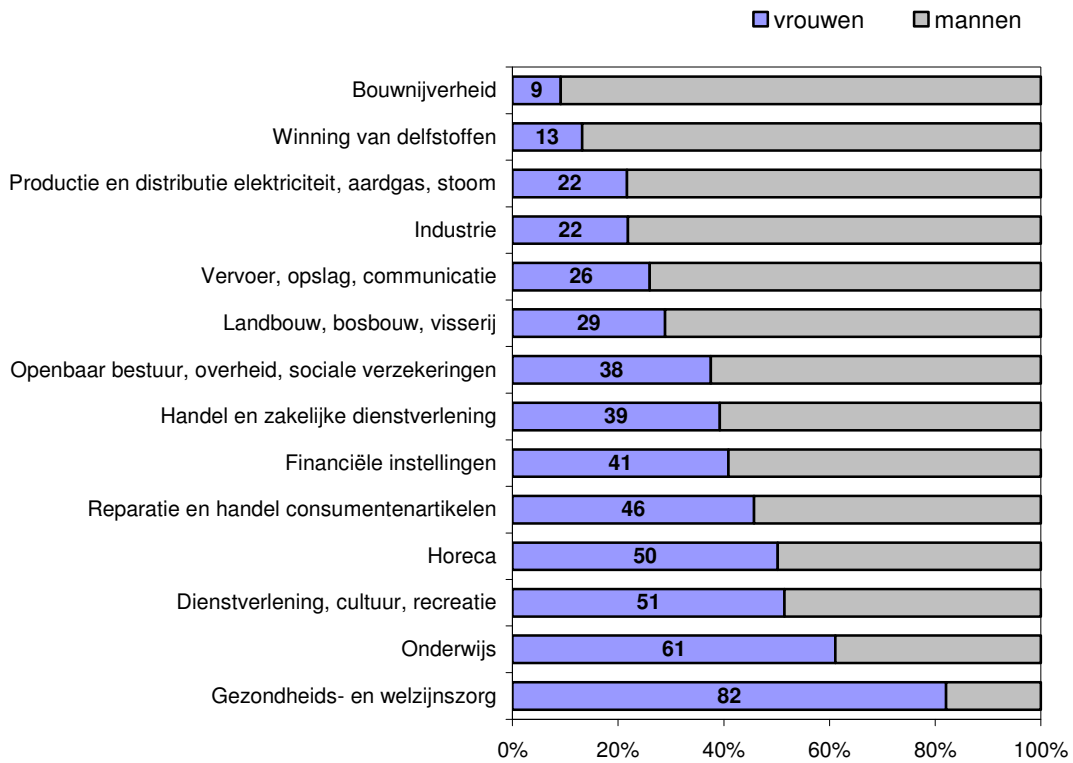
Bedrijven willen liever geen vrouw

"Bedrijven in typisch mannelijke sectoren als de bouw, ICT en metaal hebben weinig oog voor vrouwen. Ondanks tekorten aan personeel onderneemt het merendeel nauwelijks iets om vrouwen te werven en te houden (...). Bedrijven kijken voor oplossingen naar het onderwijs en het onderwijs naar het bedrijfsleven."

Bron: Trouw, 5 maart 2007 (gebaseerd op onderzoek van de ministeries van OCW en SZW, 2007)

¹ In 1878 werd Aletta Jacobs aan de universiteit van Utrecht als eerste vrouw bevorderd tot geneesheer. Er was een wetswijziging nodig om haar in te schrijven als eerste vrouwelijke student.

Aandeel vrouwen naar beroepssector (2007)

Bron: CBS

BESTAAT ER 'VROUWEN- EN MANNENWERK'?

Beroepensegregatie, de scheiding tussen 'vrouwenwerk' en 'mannenwerk', is niet statisch. Soms is werk in eerste instantie mannenwerk om vervolgens vrouwenwerk te worden. In de publicatie 'Vrouwen op hun Post, meer dan een eeuw vrouwen bij de PTT' (Lansdorp, 1988), wordt beschreven hoe door de tijd heen de discussies over typisch vrouwen- en mannenwerk verliepen. Die discussies geven niet alleen de stand van zaken in een bepaald bedrijf weer, maar zijn vanwege de grootte van dit (staats)bedrijf² ook een weerspiegeling van de standpunten in de samenleving. De overheid bemoeide zich met de gesprekken binnen de PTT en legde voor vrouwen beperkende en voor mannen beschermende maatregelen op³. Sommige functies, zoals telegrafist en typist, evolueerden van mannen- naar vrouwenfuncties als het technische nieuwtje eraf was.

Of bepaalde functies voor vrouwen toegankelijk waren hing vooral af van tekorten aan mannelijk personeel. Bovendien waren vrouwen goedkoper omdat zij een lagere beloning ontvingen. Boven een bepaald niveau werd het vaak ongepast gevonden dat een vrouw een functie bekleedde, vooral in leidinggevende functies.

De argumenten die werden gehanteerd varieerden van het verlies aan prestige van met name de hogere functies, tot vreemde fysieke argumenten als "tal van vrouwen lijdt aan grote prikkelbaarheid, neiging tot braken, hoofd- en kiespijn, congestie, veelvuldige aandrang tot urineren etc, etc."

² PTT is sinds 1989 geen staatsbedrijf meer en is sindsdien gesplitst in TNT Post en KPN.

³ Tegelijkertijd werd ook de discussie over het al dan niet verbieden van gehuwde vrouwen om te werken gevoerd.

Overigens werd nooit echt overeenstemming bereikt over wat nu typisch vrouwen- of mannenwerk was. Ook konden standpunten desgevraagd niet onderbouwd worden door wetenschappelijk bewijs.
Het gaat dus vooral om *opvattingen* over wat mannen- en vrouwenwerk is.

Vrouw is baas op gasplatform

Als chef van gasplatform P6-A, ergens op de Noordzee, zwaait Suzan de Haan de scepter over louter mannen. Vindt ze het moeilijk om als jonge vrouw in een mannenwereld autoriteit af te dwingen? “Dat vond ik best lastig ja, zeker in het begin. Er zijn mensen die dat van nature uitstralen. Maar ik merk wel dat naarmate ik hier langer ben, de mensen doorkrijgen dat ik dingen weet. Bovendien, als je onzin uitkraamt, word je hier niet serieus genomen en luistert er niemand meer naar je.”

Bron: Volkskrant, maart 2009, vk.tv/offshore)

ROL VAN DE OPVOEDING

De opvoeding van meisjes speelt vaak vanzelfsprekend een rol bij de latere beroepskeuze. Het blijkt dat meisjes nog steeds worden gestimuleerd een beroep te kiezen dat in het verlengde van het verzorgende en dienstverlenende werk ligt of werk dat daarmee goed te combineren valt.

Socioloog Annette Roest heeft promotieonderzoek gedaan naar de uitwisseling van waarden binnen het gezin (Roest, 2009). Zo zijn vaders belangrijk voor het overdragen van ideeën over werk. Moeders zijn juist weer belangrijk voor de overdracht van zelfbepaling: kunnen doen wat je wilt en je eigen gang gaan.⁴ Interessant zou zijn te weten wat vaders vinden over meisjes in technische studies en vrouwen in mannenberoepen. Daarover zijn geen gegevens bekend. Uit een peiling in 2007 blijkt wel dat 68% van de Nederlanders vindt dat vrouwen net zo geschikt zijn voor traditionele mannenberoepen als de mannen zelf.⁵

Uit interviews met vrouwen in mannenberoepen⁶ komt toch nog vaak het volgende beeld naar voren:

- “Ze valt op in de verwereld. ... Het is heel simpel: Van Wijhe is de enige vrouw. Ik heb er eigenlijk ook nog nooit zo bij stil gestaan. Totdat haar vader tijdens een interview eens bekende dat hij zich wel wat zorgen had gemaakt toen er meisjes in plaats van jongens geboren werden in het gezin Van Wijhe. Die opvolging kon hij wel vergeten.”
- “Het is geen keuze geweest om in een mannenwereld te gaan werken. Dat is toeval...”
- “Bang om de keuze te maken ben ik trouwens nooit geweest: ‘Ik wilde het wel eens proberen. Kijken hoever ik zou komen.’”
- “Meisjes krijgen dikwijls het gevoel onvrouwelijk te zijn of niet serieus te worden genomen als ze voor een mannenberoep kiezen.”

⁴ Moeders beïnvloeden ook de vaders in waarden: genieten van het leven en plezier maken. Jongens doen dat overigens ook. Opvallend is dat Annette Roest geen enkele invloed van dochters op ouders heeft kunnen ontdekken.

⁵ Peiling onder 1300 Nederlanders, uitgevoerd door Maurice de Hond in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kader van het EU-project ‘De Glazen Muur’, 29 oktober 2007.

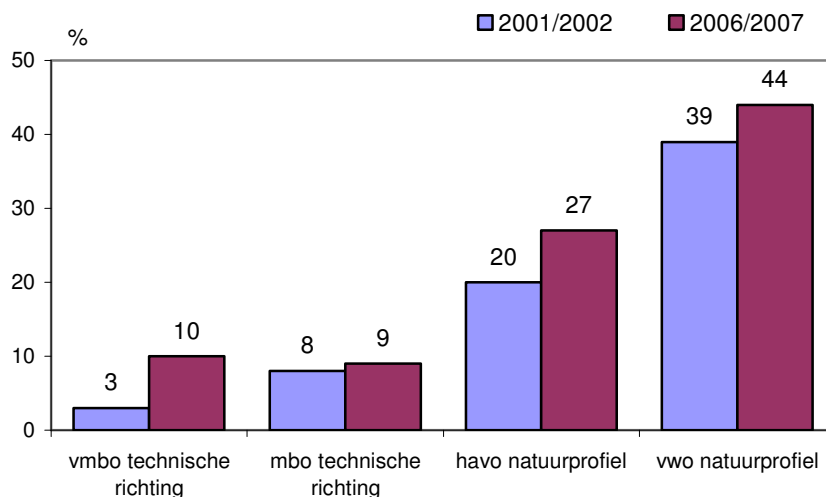
⁶ Forum, opinieblad VNO-NCW, 12 februari 2009.

ONDERWIJS⁷

Van belang is natuurlijk ook de 'kweekvijver' voor technische beroepen, het onderwijs. In zijn algemeenheid hebben meisjes hun onderwijsachterstand op jongens (meer dan) ingehaald. Meisjes kiezen vaker voor een hogere opleiding en behalen daar sneller en vaker de eindstreep dan jongens. Het onderwijsniveau van vrouwen jonger dan 35 jaar is in Nederland hoger dan dat van mannen. Zwarte, migranten- en vluchtelingenmeisjes (zmv-meisjes) doen het ook steeds beter en scoren hoger dan zmv-jongens. Er is nog wel sprake van een flinke achterstand op niet-zmv-meisjes. Bovendien verlaten meer zmv-meisjes het voortgezet onderwijs zonder diploma.

Bij de hogere schooltypes zijn de verschillen in profielkeuze de laatste jaren wat afgenomen, evenals in het middelbaar en hoger beroepsonderwijs.

Percentage van de meisjes in VO en MBO dat kiest voor techniek/natuur

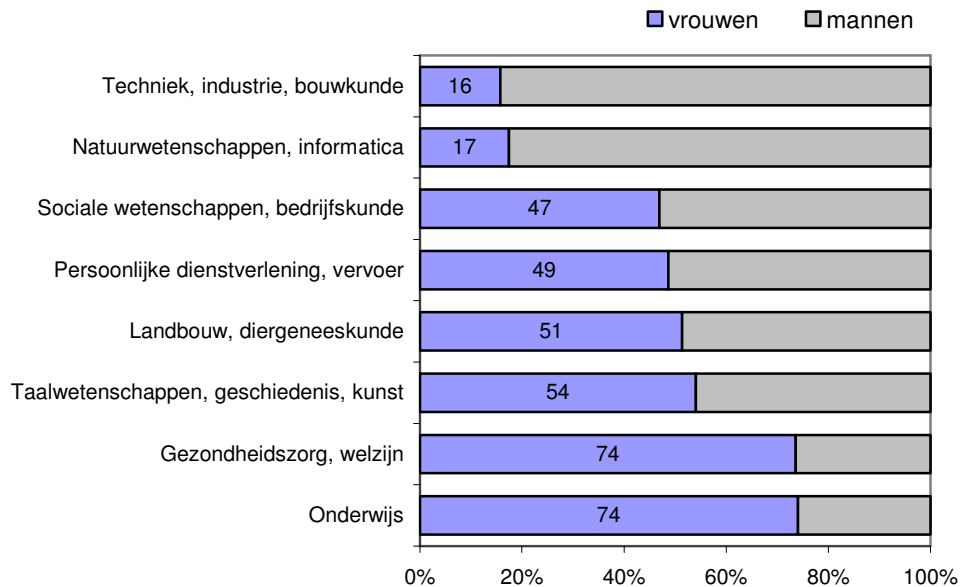
Bron: Technomonitor 2008 en CBS

De verschillen tussen meisjes en jongens zitten vooral in de opleidingsrichting. Meisjes kiezen vaker voor een vakkenpakket gericht op zorg en welzijn (op het vmbo meer dan de helft), jongens voor natuur en techniek (bijna de helft van de vmbo-jongens).

Op de universiteit is de belangstelling van meisjes voor natuurwetenschappen en informatica toegenomen, maar hun aandeel in techniek gedaald.

⁷ De informatie is grotendeels ontleend aan de Emancipatiemonitor 2008 (Merens & Hermans, 2008).

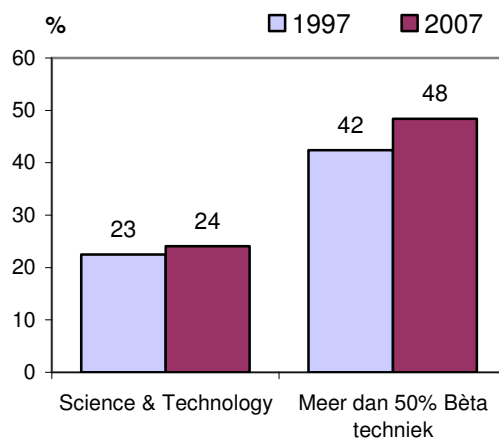
Aandeel vrouwen in het hoger onderwijs naar studierichting, 2007/2008

Bron: CBS

De clustering van het Platform Bèta Techniek⁸ geeft een ander beeld dan wanneer alleen naar de sectoren Natuur en Techniek wordt gekeken. Met name in het cluster 'Meer dan 50% bèta techniek' bevinden zich veel vrouwelijke studenten. Dit cluster bevat opleidingen die minimaal 50% bèta-techniekvakken bevatten. Voorbeelden zijn biomedische wetenschappen, econometrie, medische informatiekunde en bewegingswetenschappen.

Percentage vrouwen in bètastudies

Bron: Platform Bèta Techniek

⁸ Het Platform Bèta Techniek heeft van de overheid de opdracht gekregen om te zorgen voor voldoende en kwalitatief goed opgeleide bèta's en technici.

Niet alleen in Nederland, maar ook in andere landen zijn vrouwen ondervertegenwoordigd in de bètavakken, variërend van 30 tot 40%. Maar met slechts 15% loopt Nederland het verst achter, terwijl in Italië en Portugal bijna net zoveel vrouwen als mannen een bètastudie doen. Waarschijnlijk is dit het gevolg van het feit dat in die landen exacte vakken op middelbare scholen voor iedereen verplicht zijn.

Er zijn in de afgelopen jaren campagnes gevoerd om meisjes te interesseren voor technisch onderwijs en een dito beroep. Technika10 is *de* promotor van het wekken van die interesse bij meisjes. In het hele land verzorgt Technika 10 al vele jaren techniek- en ict-lessen in buurthuizen en scholen⁹.

Een voorbeeld van een recent initiatief is die van het Pius X College in Almelo en de Scholingsboulevard in Enschede. Vanaf het schooljaar 2009-2010 jaar gaat een techniekopleiding van start die alleen bestemd is voor meiden (ROC van Twente, 2009). Het gaat om de laatste twee jaren van het vmbo.

Tot nu toe hebben dergelijke initiatieven en campagnes van de overheid echter nog weinig vruchten afgeworpen.

EVENREDIGE VERTEGENWOORDIGING WENSELIJK

Er zijn verschillende redenen waarom de ondervertegenwoordiging van vrouwen in mannenwerelden onwenselijk is.

Eén van deze redenen betreft rechtvaardigheid: vrouwen en mannen hebben in onze maatschappij, in onze wereld, gelijke rechten en mogelijkheden. Het is onrechtvaardig om het vrouwen lastiger te maken bepaalde beroepen te beoefenen door drempels op te werpen.

Een andere argument is kwaliteitsborging. Zoals professor Meyboom-De Jong dat zo mooi heeft verwoord in haar afscheidscollege over de emancipatie van de (huisarts) geneeskunde: "Vrouwen en mannen verschillen niet in wetenschappelijke kwaliteiten, maar vrouwen hebben een beter studierendement. Als dan meer mannen dan vrouwen worden benoemd bijvoorbeeld in universitaire functies betekent dit dat mensen worden aangesteld van mindere kwaliteit dan voorhanden is. Dat is slecht voor de kwaliteit van onderwijs en onderzoek. Het is ook slecht voor de kwaliteit van het personeelsbestand." (Meyboom-De Jong, 2004).

Een derde argument heeft te maken met beloning: werknemers in mannensectoren verdienen meer dan werknemers in vrouwensectoren. Werktuigbouwkundigen, technisch bedrijfskundigen, econometristen, hbo'ers maritieme techniek en technische scheikundigen op wo-niveau verdienen meer dan gemiddeld. Ingenieurs en bèta's werkzaam in het onderwijs verdienen het minst (De Graaf, Hoff en Van Klaveren, 2008).¹⁰

Er is ook nog een aantal economische redenen te noemen. Er zijn tekorten in de bèta- en technische beroepen. Dat maakt het arbeidsperspectief goed, er zijn altijd mensen nodig. Ook is diversiteit in de verschillende sectoren gunstig voor de economie.

Genoeg redenen om de beroepssegregatie te doorbreken. Maar hoe staat het met jongens? Worden daar bijvoorbeeld ook campagnes voor gevoerd?

In de brief van de ministers Plasterk en Rouvoet over het Plan van de Man¹¹ wordt de onderwijs- en beroepskeuze van jongens aan de orde gesteld. Jongens moeten meer gestimuleerd worden voor een baan in de zorg of het onderwijs. Dit is inderdaad hard nodig, want het doorbreken van segregatie moet van twee kanten komen.

⁹ Zie ook de reportage over Girlsday in E-Quality Matters 2 (Van den Schoor, 2009).

¹⁰ Onderzoek SEO in opdracht van het Platform Bèta Techniek, KIVINiria, KNCV en Technisch Weekblad. Dit is één van de oorzaken van het beloningsverschil tussen mannen en vrouwen. Overigens blijkt dat ook als zij in dezelfde sectoren werkzaam zijn, startende voltijds mbo mannen meer verdienen dan startende voltijds vrouwen.

¹¹ Brief van Minister Plasterk (mede namens Minister Rouvoet) aan de Tweede Kamer d.d. 14 augustus 2008.

AANBEVELINGEN

Algemeen

- maatschappelijk debat bevorderen over het doorbreken van horizontale en verticale beroepssegregatie, waarbij ook opvoeders worden betrokken
- onderzoek verrichten naar factoren die stereotype vakkenkeuzen kunnen doorbreken

Onderwijs

- docenten trainen en bewustmaken van sekse-stereotypen
- (basis)schoolboeken en methodieken nakijken op stereotyperingen en aanpassen zodat meisjes en jongens worden gestimuleerd om ook voor niet-stereotype vakken te kiezen
- verzorgen van stimulerende voorlichting voor meisjes over exacte vakken, door bijvoorbeeld vrouwelijke rolmodellen in te zetten
- verplicht stellen van exacte vakken op middelbare scholen
- streefcijfers formuleren voor meisjes in technische studies en bèta-opleidingen
- samenwerking bevorderen tussen onderwijs en bedrijfsleven om meer meisjes in de techniek te krijgen.

Beroepen

- bij sollicitaties evenveel vrouwelijke als mannelijke kandidaten uitnodigen
- formuleren van streefcijfers, waarbij werkgevers een inspanningsverplichting hebben om het aantal vrouwen in technische en bètaberoepen te verbeteren
- promoten van *good practices* zoals bedrijven als Shell, IBM en andere kleine(r) bedrijven

WEBSITES

www.vhto.nl (met veel links naar andere sites)

www.technika10.nl

www.div-management.nl

www.girlsintech.net

www.wisewomen.org

www.phpwomen

www.thenextwomen.com

LITERATUUR

- Brouns M, en A. Schokker (1990). *Arbeidsvraagstukken en sekse, Trendrapport 2 STEO*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid DOP.
- Graaf, D. de, Hof, B. en Van Klaveren, C. (2008). *De diverse loopbanen van bèta's. Bèta-loopbaanmonitor*. PlatformPocket 10 [online document], geraadpleegd op 2 mei 2009. Beschikbaar via <http://www.platformbetatechniek.nl/content/files/SITE1/PP10%20Loopbanen.pdf>.
- Lansdorp, E. (1988). *Vrouwen op hun post: meer dan een eeuw vrouwen bij de PTT*. Amsterdam: PTT.
- Merens, A. en Hermans, B. (2009). *Emancipatiemonitor 2008*. Den Haag: SCP/CBS.
- Meyboom-De Jong, B. (2004). Emancipatie van de (huisarts) geneeskunde, afscheidscollege van prof.dr.B. Meyboom-de Jong, 28 september 2004 [online document], geraadpleegd op 14 mei 2009. Beschikbaar via <http://redes.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/2004/b.meyboom.de.jong/meyboom-dejong.pdf>.
- ROC van Twente (2009). VMBO techniek voor meisjes [online document], geraadpleegd op 13 mei 2009. Beschikbaar via <http://www.rocvantwente.nl/scholier/nieuws/vmbo-techniek-voor-meiden.html>.
- Roest, A.M.C. (2009). Value similarities and transmissions among family members. Nijmegen: RU.
- Van den Schoor, L. (2009). Girlsday laat meisjes kennismaken met techniek, *E-Quality Matters*, 11(2), 4-5.